

BAYRAMİYYE: BİLİM, HALVET VE SOSYAL ÇALIŞKANLIK BİR ARADA

Nasib GÖYÜŞOV

Prof.Dr. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Yazmalar Enstitüsü.

Özet

Tasavvuf tarihinde üç dönem zikredilmektedir: zühd dönemi, tasavvuf dönemi, tarikat dönemi. İslam medeniyetinde tasavvuf hareketi zühdle başlamış, zaman-zaman İslami ilimlerle bir araya gelerek zengin düşünce tarzı gibi ortaya çıkmış, toplumun sosyal ve kültürel hayatında faaliyet göstermekle kurum halinde şekillenmiştir. Öncelikle Şirvanda meydana gelen Halvetilikten ve diğer tasavvufi mekteplerden etkilenen Bayramiyye tarikatında bilim, halvet ve sosyal çalışkanlığın bir araya gelmesi onun uzun asırlar boyu ayakta kalmasına ve diğer bölgelerde yayılmasına katkı sağlamıştır. Benzer hususları Orta Asiyada şekillenen ve sonra Anadoluya yol açan Yesevilikde de izlemek mümkündür.

İslamda yer alan zühd tavrı ile Hind, Hristiyan ve diğer mistik akımlarda rastlanan dünyadan uzaklaşmak kavramı arasında büyük fark vardır. Yabancı mistik cereyanların etkisi ile bazı sufilerin hayatında gözükmüş olan aşırı zühd eğilimleri İslami yaşam ve düşünce tarzına zıttır. Şu açıdan Yesevilik, Nakşbendiyye, Sühreverdiyye, Halvetiyye ve Ahilik ekolleri ile ilgili olan Bayramiyye dengeli inanış ve düşünüş tavrı sergilemekle dünyevi ve uhravi taraflar arasında uyum sağlamıştır. İslamda ve tasavvuf geleneğinde iman ilimle beslenir, amel ve ahlakla süslenir, çalışkanlıkla toplumsal hayatta güvenlik sağlar.

Bayramiyye tarikatında halvet, bilim ve sosyal çalışkanlık bir birini tamamlayan önemli ilkeler olarak dikkati çekmektedir. Zühd ve halvet iman ve ahlakın olgunlaşması için yapılır, insan bununla nefsinin tefsiri ve terbiye etmekle ahlakını kötü huylardan temizliyor, onu Allahın beğendiği sıfatlarla zenginleştiriyor. Bilim ve eğitim toplumun entelektüel ve kültürel gelişmesini sağlar, çalışkanlık ise onun sosyo-ekonomik altyapısını oluşturur.

Genelde mutasavvıflar kelam ve felsefeden farklı olarak ilim ve akıl konusunda farklı düşünce tavrı sergilemişler. Onlar kalpte yer alan iman ve marifeti mantık ve akli istidlaldan üstün bilmişler. Ama bu yöntem bilim, akıl ve eğitimin inkarı anlamına gelmez. Henüz İslami ilkeleri göçebe türkler arasında yayan Ahmed Yesevi bir zaman Hacı Yusuf Hemedaniden eğitim almıştır. Gazali, Mevlana ve Hacı Bayram-i Veli gibi büyük mutasavvıflar bilim ve medreseden tasavvufa gelmişler. Sadece, irfan geneleğinde düşüncenin merkezi kalbdır.

Türk tasavvufu başlangıçta Orta Asiya ve Anadolu bölgesinde göçebe türklerin islamaşmasına katkı sağlamış ve bir zamanlar haçlı yürüşüne karşı dayanmışsa, Bayramiyye döneminde tekke-medrese ilişkileri yoğunlaşmış, yerleşik medeniyet ve sosyal çalışkanlık devletin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bayramiyye, Türk tasavvufu, halvet, bilim ve medrese, sosyal çalışkanlık

BAYRAMIYYA:

COMBINATION OF KNOWLEDGE, SOLITUDE AND SOSIAL DILIGENCE

Abstract

There are there periods in the history of sufism: perod of asceticism, period of mysticism and period of orders. In Islamic culture sufism has begin as an ascetic movement and it was combined with Islamic siences and became specific esoteric knowledge. Sufism at the same time was turned a religous-social organization.

Bayramiya first originates under influence Halvatiya order in Shirvan and other Sufi schools, specially Ahi's groups in Anadoly. It combines elements of ascetism and solitude, knowledge and social activity.

Asceticism and seclusion in Islamic mysticism daes not mean a complete with drawl from the world and wordly affairs, which is observed in other mystical teachings.

There is also no opposition between secular and sacred, material and spiritual, for according to the Quran the weight of the world is represented as banners and direction. Asceticism and seclusion are used to purify the soul from worldly temptations, for the moral perfection of man and his spiritual ascent.

Bayramiyya was emerged during the period of sustainable development and expansion of the Ottoman state. This order strengthened the ties between the dervish monastery and Islamic sciences and schools. Moreover, supporters of his order took an active part in the social and economic life of society.

The combination of intellectualism and education, moral and spiritual excellence, as well as activity in the social sphere – all this factors created favorable conditions for dynamic and cultural development.

Keywords: *Bayramiyya, Turkish sufism, solitude, knowledge and schol, social activity*

Giriş

Gerçek tasavvuf ve irfan İslami hayat ve düşüncenin bir parçası, onun zahiri ilimlerden ve resmi kurallardan farklı, ama samimi ve derin ifade tarzı, zübdesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasavvufun üç ağırlık noktası dikkati çekmektedir: ilim, amel ve hal. Şu açıdan yaklaşırsak, tasavvuf İslami düşünce ve bilimle ilgilidir, elbette, irfan geleneği felsefe, kelam ve fıkhıdan farklı olarak zahiri ilimlerle sınırlanmaz, batini düşünceye ve kalpte hasil olan marifete önem verir. Tasavvuf aynı zamanda İslami amel ve yaşam tavrıdır, şu sebepten tasavvuf nefsin terbiyesi ve güzel ahlak demektir. Tasavvufta yer alan zühd ve halvet nefsin kötü huylardan temizlenmesi ve ahlaki fazilet kazanması içindir. Diğer taraftan, tasavvuf insanın iç dünyasında yaşanan halları ihtiva eden usuldür, şu bakımdan iman hemen halların en güzeli ve hayırlısı olmakla kalpte beslenen Hak sevgisi gibi karşımıza çıkar. Bu sebepten irfan geleneği gönül dünyası ile daha çok ilişkilidir. Genelde düşünce, amel-ahlak ve imanla ilgili konular diğer İslami ilimlerde de tartışılmaktadır. Böyle bir durumda tasavvuf ve irfan geleneğinin vücuda gelmesinin delili nedir?

İslam tarihinde tasavvufun yaranması sebeplerine bakıldığında onun İslami yaşam ve düşünce tarzının ihyası yolunda atılan adım olduğunu düşünmek mümkün. İzzeddin Kaşani asr-i seadetten sonra meydana gelen zühd hareketine işare ederek yazar: “Peygamber zamanında vehyin nazil olması nedeniyle ümmet nübüvvet nurunun etkisi ile nefsin zulmetinden temizlenmeğe başladı, onlar dünyevi vesveseden uzaklaşarak Hakka ve ahirete yöneldiler. Ümmetin iman ve itikadı istikamet buldu, sabit hale geldi, toplumda vahdet ruhiyesi güçlendi. Ama risalet güneşi söndükte nübüvvet nuru ile ışıklanan nefsler gölge ile büründü ve git-gide nefsin zulmeti pusudan çıktı. Kalblerin mizacı itidal ve istikrardan uzaklaşarak doğru yoldan saptı. Mutasavvıflar yeniden Hakka taraf yol aramaya başladılar (KAŞANI,1372:15-16)”.

Bununla tasavvuf İslam düşünce tarihinde kulu Hakka götüren ve onu marifatullahı ulaştıran yol olarak değerlendirilebilir. Tasavvuf tarihinde üç dönem zikredilmektedir: zühd dönemi, tasavvuf dönemi, tarikat dönemi (YILMAZ,1997:82). İslam medeniyetinde tasavvuf hareketi zühdle başlamış, zaman-zaman bir taraftan İslami ilimlerle bir araya gelerek onlarla uyum haline gelmiş, diğer taraftan ise kelam, fıkıh ve hadis gibi İslami ilimlerin yanısıra farklı yaşam ve düşünce tavrı olarak ortaya çıkmış, toplumun sosyal ve kültürel hayatında faaliyet göstermekle kurum halinde şekillenmiştir.

Türk tasavvufu Horasan ve Orta Asiya bölgesinde İran kültürü ile temasda olan türkler tarafından benimsenilmiş, İslami ilkeleri göçebe türkler arasında yayan Hacı Ahmed Yesevi ile başlamıştır. Bu hareket sonra Yesevinin müritleri vesilesile Anadoluya yol açmıştır. Türk tasavvufunun belirgin özelliklerinden biri Hak sevgisini, Peygamber ve insan sevgisi ile, bilimsel hayatı ve medreseni tasavvufi hayatla, zühd ve ferdi halveti ise toplumsal çalışkanlıkla birleştirmektir.

Bayramiyye tarikatının faaliyet gösterdiği dönem Türk tasavvuf geleneğinin İslami ilimler sırasında, aynı zamanda toplumun dini-kültürel ve sosyal hayatında önemli yer işgal ettiği bir zamana tesadüf ediyor. Bu dönemde İslam dünyasında haclı yürüşleri geride kalmış, Türk toplulukları göçebe kültüründen yerleşik medeniyete yönelmiş, tasavvuf geleneğinde

ise gezginci dervişlik ananesi yerini medrese-tekke hayatına vermiş, tasavvuf mektebi diğer islami düşünce cereyanları ile yan-yana ilerlemiş, toplumun dini ve manevi hayatında itibar kazanmıştır. Bunların yanısıra, hemen dönemde Anadolu'nun islamlaşması ve türkleşmesi ardından Osmanlı devletinin kuruluşu da dikkati çekmektedir. Bununla tasavvufi ekoller yalnız bir kurum olarak zühd, halvet ve diğer seyr ü süluk adabı ile sınırlanmamış, toplumun kültürel ve bilimsel açıdan gelişmesine ve sosyo-ekonomi hayatına etki göstermiş, onun ahlaki-manevi yönde güçlenmesine ve aynı zamanda din-insan-toplum-devlet ilişkilerinin yoğunlaşmasına katkı sağlamıştır.

Böyle bir durumda Hacı Bayram-i Velinin kurduğu tarikat Halvetilik, Ahilik ve Yesevilikde yer alan bir takım ortak nitelikler ve hususlar ile dikkati çekmektedir.

Konunun Açıklaması

Önce Bayramiliğin dayandığı üç temele kısaca değinmek gerekiyor: cezbe, muhabbet ve sırr-i ilahi. “Bazı yorumlara göre, bu üç esas, üç tevhid marhelesi ile bilgi derecelerini ihtiva etmektedir: Bilmek, bulmak ve olmak (CEBECİOĞLU,1994:167).

Genelde bu üçlük ilmin dereceleri ile uyum sağlamaktadır: ilme’l-yakin, yani bilgiye ve delile dayanan kesin bilgi, zahiri ilimler, şar’i hükümler hakkındaki kesin bilgiler (ULUDAĞ,1991:245); ayne’l-yakin gözle ve görerek hasil olan yakın, kalbin müşahide yoluyla hakiki vahdeti görmesi (ULUDAĞ,1991:73); Hakka’l-yakin bir şeyi tadarak ve yaşayarak öğrenmek (ULUDAĞ,1991:201).

Aynı zamanda bu kavramların içerdiği manaya derinden göz atmış olursak onların bir birle ve aynı zamanda ahval (hal) konusu ile ilgili olduğunu düşünebiliriz. Cezbeden sırr-i ilahiye giden yol saliki marifetullahı ulaştırır. Sırr-i ilahi konusu melamilikle ilgilidir ve Bayramiliğin melami tavrı sergilemesi buradan doğar.

Cezbe Allahın kulunu kendi hazretine çekmesi anlamına gelir. Cezbe halinde kulun kalbi süluk menzilleri geçmeden Allaha yöneler ve Tanrının inayeti onun kalbini bürüyer. Nesefiye göre salik üç ilkeye güvener: süluk,

cezbe ve uruc. Kimse bu üç ilkeye sahip olarsa şeyh ve müşhid ola biler. Süluk çalışma, cezbe çekilmek, uruc ise bahşiş demektir (NESEFİ,1371:102).

Cezbe aynı zamanda muhabbetle bağlıdır. “Allah güzeldir ve güzelliği sever” hadisine uygun her şey aslına ve cinsine cezb olur. Gerçek cemel Yüce Allahın ezeli sıfatıdır, varlık aleminde güzel ne varsa Pak ve Yüce Allahın mazharıdır (TEHANEVİ,1996.c.2:1482).

Dr. Sadık Gevherin Abdul-Kerim Cilinin “İnsan-ül kamil” risalesine dayanarak muhabbetin üç türünü yahut derecesini zikrediyor: fiili, sıfati ve zati; birincisi avama ait sevgidir, yani bu zümre Allahı ihšana göre sever; ikincisi, sıfati sevgidir ve şu zümre nefisten uzak olmakla Allahı cemel ve celalı ile sever; üçüncüsü has zümreye ait zati sevgidir, Allah’ın ezeli nuru aşığı büsbütün bürüyor (GOUHERİN,1383.c.9:185).

Nesefiye göre, Allah’ın sevgisi irfanda yüce makam olmakla bütün makamların sonudur. Kulun kemalının gayesi şudur ki, Allah sevgisi onun kalbine galip ve hakim olsun, tüm kalbini bürüsün. Ey derviş! Yüce Allah’ın muhabbeti Yüce Allah’ın marifetinden doğar. Her kim Allah’ın marifetine ulaşırsa, onda Allah sevgisi olur, marifet kamil olursa, muhabbet de kamil olur (NESEFİ,1371:339-340).

İrfan geneleğinde aşk Hak ile kulun kalbi arasında kutsal sır olarak belirlenir. Allah’ın marifeti insana has cüzi akıl ile mümkün değil, aşk ile gerçekleşer. Aynı zamanda kutsal sırrı faş etmek olmaz. Yunus Emre diyor (YUNUS,2011: 104):

Aşıkların halini ‘aşık olanlar bilür
‘İşk bir gizlü haznedür gizlü gerekdür esrar

Türk irfan-islam geleneğinde sevgi evrensel ve kapsamlı kavram gibi Allahın Rahman ve Rahim sıfatlarının tecellisi olarak bütün varlık alemini kuşatır. Allah sevgisi aynı zamanda insan sevgisinden ayrı değildir. Sevgi kavramı diğer taraftan marifetle ilgilidir ve Allah’ın marifeti istidlal ve zahiri duygularla değil, basiret ve gönülde yer alan sevgi ile mümkündür.

Yunus Emre diyor (YUNUS, 2011:212):

Degülem kâl ü kâlde bu yitmiş iki dilde

Hâlüm ahvâlüm nedür bu mülke sora geldüm

Mescidde medresede çok 'ibâdet eyledüm

'İşk odına yanuban andan hâsıla geldüm

Ama marifetullaha ulaşmak için nefis denilen beşeri benden geçmek gerekiyor, candan geçmek bu manaya delalet eder. Hacı Bayram-i Veli diyor:

Bilmek istersen seni

Can peşinde ara canı

Geç canından bul anı

Sen seni bil sen seni

Bu sebepten Yunus Emreye göre, canını aşk yolunda virmeyen aşık değil (YUNUS, 2011:110):

Canını 'İşk yoluna virmeyen 'aşık mıdır

Cehd eyleyüp ol dosta irmeyen 'aşık mıdır?

'İşk kadehinden içüp nefis dileginden geçüp

Hak yolına er gibi turmayan 'aşık mıdır?

İrfanda aşk konusu Yesevilikle başlayan Türk tasavvuf geleneğinde, aynı zamanda Bayramiyye tarikatında önemli yer işgal etmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Bayramiliğin dayandığı üç temel (cezbe, muhabbet ve sırr-i ilahi) nazari irfan bakımından marifetullah merhalesi sayılabilir. Ama önce işaret edilen üç temel yanısıra Bayramiyyede bir biri ile bağlı olan üç hususun bilimsel ortamda ele alınması gerekiyor: bilim, halvet ve sosyal çalışkanlık.

Ebu Hamid Gazali dinin bütün makamlarının üç temele dayandığını söyler: "bilim (maarif), ahval ve amel. Bilim (maarif) usuldür ve onlardan ahval doğar, ahvaldan ise amel doğar. Bilim ağaç, ahval dal, amel ise meyva gibidir. Salikleri Yüce Allaha ulaştırın bütün menziller şudur (GAZALİ, Tarihsiz.c.4: 2).

Demek, tasavvuf kulu Hakka ulaştırın yoldur ve Kur'an-i Kerime göre, din yoldur, yani "din, akıl sahiplerini kendi güzel arzuları ile bizzat

iyilikleri yapmaya sevkeden bir ilahi nizamdır. Bu tanımlama herşeyden önce hak dinin bir tanımlamasıdır. Demek dinin şartı akıl ve istektir. Dinin meyveleri bizzat iyi olan işlerdir. Yani işleri yapan kimsenin kendi zannına ve kendi görüşüne göre değil, aslında ve hak terazisinde iyi ve faydalı olan işlerdir” (YAZIR, Tarihsiz.c.1:93). Hamdı Yazır dinin tarifine böyle devam ediyor: “İşte bunun içindir ki hak dinin, en belirgin özelliği Allahın koyduğu bir kanun olmasıdır. Çünkü diğer konular Allahın zatına bağımlı değildir ve sebepleri şahsi gayelerdir (YAZIR, Tarihsiz.c.1:94). Tasavvuf bu bakımdan hak yolunda ilerlemek için herşeyden önce nefsin temizliğini öne çeker. Zühd ve halvet bunun için yapılır.

Diğer taraftan, “Hak dinin ayırıcı özelliği akıl sahiplerini güzel arzuları ile bizzat iyiliğe sevkettir. Diğer bir ifade ile hak dini zorla değil, seve seve iyilik yapan, istediğini yapmakta serbest olan insanlar yetiştiren bir terbiye nizamıdır. Bunun için “Dinde zorlamak yokdur” (Bakara, 256) denilir (YAZIR, Tarihsiz.c.1:97). Demek, İslam Allaha ve insana olan sevgi yoludur ve irfan geleneği hemen yolun ezoterik (batini) felsefi yorumudur.

1. Tasavvufun temel kavramlarından ve İslami hayatın belirgin özelliklerinden olan zühd ve halvet ekseriya tarikat ve ekollerde yer alıyor ve onlar arasında bağlılık mevcuttur. Zühd, takva ve halvet sadece dini hayata has ilkeler olmakla sınırlanmaz, insan nefsinin terbiyesi ve ahlaki fazilet için yapılır.

Bayramiyyeyi besleyen kökler sırasında ilk olarak Halvetiliğin adı geçer, şu tarikatın büyük şeyhleri sırasında Safiaddin Erdebilinin müridi ve Suhreverdiyye silsilesine bağlı gezginci dervişlerden olan İbrahim Zahid Gilaninin (ö.690/1290, ya 700/1300) adı zikredilmektedir (TRİMANGAM,1971:74). Genelde Halvetilik Suhreverdiyye mektebinin kolu olarak belirlenir (MUBELLİĞİ,1376:360). Halveti adını taşıyan ilk şeyh Ahi Muhammad Halvetidir (ö.780/1378), ama tarikatın adı onun halifesi olan Zahiraddin Pir Umar Halvetiden (ö.800/1397) kaynaklanıyor. O zahiri ve batini ilimlerin yanısıra seyr ü sülukta yüce makam sahibi olmuş mutasavvıflardan biridir. Bunların yanısıra Halvetiliğin şekillenmesinde ve gelişmesinde Pir-i sani Seyyid Yahya Şirvaninin (ö. 1460) hizmetleri daha büyüktür. Onun tasavvufi

görüşlerinde halvet makamı ana çizgilerden biri gibi görülmektedir ve bu husus Halvetilik tarikatının dayandığı “Süluk” makamları arasında da önemli yer alıyor. Peygamber sünnetinden gelen bu husus Seyyid Yahyanın özel tasavvufi hayatında, onun manevi ve ruhi yönde olgunlaşmasında büyük etki göstermiştir. “Şifa el-Esrar” eserinde tarikatın esasları bölümünde halvet makamından tafsilatıyla bahsedilmektedir. Bakuvi halvetin hedefini böyle beyan eder: “Halvet bütün düşüncelerden uzaklaşarak Allahın zikrile meşgul olmaktır. Halvet nefsin siyaseti ve ruhun terbiyesidir. Bu yolla kalb lekinlerden ve dünyevi hatirelerden tahliye edilir” (BAKUVI, 2010:256).

O, kırk günlük halveti (çile) Kuran ayetine dayanarak açıklıyor: “Mûsâ’ya otuz gece süre belirledik, buna on (gece) daha kattık. Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı. Mûsâ, kardeşi Hârûn’a, “Kavmim arasında benim yerime geç ve yapıcı ol. Sakın bozguncuların yoluna uyma” dedi”.

Seyyid Yahya ilim ile amel arasında irtibata işaret ederek böyle diyor: “Her kim ilm-i zahiri bilmekle Hak rızası için ihlas ile amel ederse, Allah ilm-i batın yolunu ona kolaylaştırır; her kim ilm-i zahiri bilmekle ona amel etmezse bu ilim ona küfran olur; ama kimse ilim ile amel etse, şükran bereket içinde bulunar” (BAKUVI, 2010:124).

Şirvanda meydana gelen Halvetilikten daha çok etkilenen Bayramiyye tarikatında bilim, halvet ve sosyal çalışkanlığın bir araya gelmesi onun uzun asırlar boyu ayakta kalmasına ve diğer bölgelerde yayılmasına katkı sağlamıştır. Benzer hususları Orta Asya da şekillenen ve sonra Anadoluya yol açan Yesevilikde de izlemek mümkündür. İslamda yer alan zühd tavrı ile Hind, Hristiyan ve diğer mistik akımlarda rastlanan dünyadan uzaklaşmak ve dünya nimetlerini terk etmek kavramı arasında büyük fark vardır. Yabancı mistik cereyanların etkisi ile bazı sufilerin hayatında görülmüş olan aşırı zühd eğilimleri İslami yaşam ve düşünceye zıttır. Şu açıdan Yesevilikten kaynaklanan, aynı zamanda Nakşbendiyye, Sühreverdiyye, Halvetiyye ve Ahilik ekolleri ile ilgili olan Türk tasavvufu dengeli inanç ve düşünce tavrı sergilemekle dünyevi ve uhravi taraflar arasında uyum sağlamıştır.

Zühd ve halvet genelde dünya nimetlerini terk etmek anlamına gelmez, insan bununla nefsinin tefsiri ve terbiye etmekle ahlakını kötü huylardan temizler, onu Allahın beğendiği sıfatlarla zenginleştirir. Demek, ferdi zühd ve halvet ile toplumsal hayat arasında bağlılık vardır, nitekim, insanın zühd ve halvetle, diğer süluk üsulleri ile kazandığı faziletler onun toplumsal hayatta sağlam davranış sergilemesini sağlar.

2. Tasavvufun bilimle ilişkisine gelince bir kaç noktayı hatırlamak gerekiyor; genelde mutasavvıflar kelam ve felsefeden farklı olarak ilim ve akıl konusunda farklı düşünce tavrı sergilemişler. Onlar kalpte yer alan iman ve marifeti mantık ve istidlaldan üstün bilmişler. Ama bu yöntem bilim ve eğitimin inkarı anlamına gelmez.

Feridüddin Attara göre, akıl Hakkı tanımakta kamildirse, can ve kalp ondan da kamildir (ŞECİİ,1373:131):

عقل اندر حق شناسی کامل است

لیک کامل تر ازو جان و دل است

(Akıl Hakkı tanımakta kamildir,

Ama can ve kalb ondan daha kamildir)

Kur’ana göre ilim Allah’ın en önemli sıfatlarından biridir, varlığın olduğu gibi, İslam’ın da temelini ilim teşkil eder ve ilim mutlak olarak Allah’tandır (Ali ÜNAL,2012:387). Düşünce insanın büyük fazileti sayılır ve Allah da düşünce sahiplerine hitap eder. “Ey iman edenler! Size: “Mescidlerde yer açın!” denilince yer açın ki, Allah da size genişlik versin. Size “Kalkın!” denilince kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelere yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberi olandır” (Mücadele, 11). Bu ayet, ilmin fazileti ve alimlerin üstünlüğü hakkındaki açık delillerdendir (YAZIR, Tarihsiz.c.7:463).

İnsan bilgisi Allah katından gelir ve Allah’ın ilmi daha kapsamlıdır: “Allah kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O’nun dilediği kadarından başka ilminden hiç bir şey kavrayamazlar” (Bakara, 55). Demek düşünce sahibi olan insan nefsten arınmış akıl ile hakkı batıldan ayırabilir. Rağib İsfahaniye göre, نُبَّ herhangi bir şaibeden arınmış olab akıl demektir. Bu şekilde ad almasının nedeni, insanda var

olan anlamların özü olmasındadır. Bir şeyin içi, özü, cevheri, aslı, en iyi kısmı demek olan لباب ve لب gibi. Kimileri ise, لب un saf, bozulmamış akıl olduğunu söylemişlerdir. Zira, her لب akıldır ama her akıl لب değildir. Onun için Yüce Allah, ancak arı duru akılların kavrayabileceği, hükümlerin hikmetini anlayanları لب sahibi olarak tanımlamıştır (İSFAHANI, 2012:949).

Aynı zamanda ilim ile iman arasında bağlılık vardır (ROSENTAL, 2007:29). İnsanın imanı ilim ile olgunluk bulur. Şu ayete göz atalım:

“Gökten suyu indiren O’dur. Onunla her çeşit bitkiyi çıkardık, o bitkiden bir yeşillik çıkardık, ondan da birbiri üzerine binmiş taneler; hurmanın tumurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar (bahçeleri) çıkarıyoruz. (Bunların) kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Bunlar meyvelendikleri zaman meyvelerinin olgunlaşmasına bakın! Bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır” (En’am: 99).

Kuran-ı Kerime dayalı model İslam düşüncesinde bilim hikmetle mükemmel olur. Dikkati Bakara suresi, 269. ayete çekelim: “Dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise pek çok hayır verilmiş demektir. Ve bunu ancak üstün akıllılar bilir”

Elmalılı Hamdi Yazıra göre, Hikmet dünya ve ahiretin hayrını içine alır. Ve fakat akli temiz ve özü sağlam olanlardan başkası bunu düşünemez. Demek ki hikmete ermek için vermek yetmez, almak da gereklidir. Hikmete ermenin başlangıcı düşünmedir. Bu da temiz akıl ve temiz kalp ile olur. Allahın verdiği akli şehvetlere ve şeytanın vesveselerine kaptıranlar ne kendi iç dünyalarındaki ilhamları, ne de dış dünyada olup biten ibretli sahneleri düşünüp anlayamazlar, kavrayamazlar. Bu suretle büyük bir ilahi lütuf olan hikmet, ancak temiz yürekli, temiz düşünceli gerçek akıl sahiplerine nasip olabilir (YAZIR,c. 2:204).

Diğer intellektüel düşünce mekteplerinden ve Batı modern düşünce paradigmasından farklı olarak İrfan geleneğinde insan temiz akıl ve temiz kalp ile düşünmeye sevkedilmektedir.

Bayramiye tarikatının belirgin özelliklerinden biri bilim ve düşüncedir. Burada tasavvuf-eğitim-medrese ilişkileri dikkat çekicidir. Prof.Dr. E.Cebecioğlu Hacı Bayram Velinin tasavvufi hayata atılmazdan önce müderrislikle meşgul olduğunu kaydediyor (CEBECİOĞLU, 1994:110-111).

Hocamıza göre, “Her şeyden önce, Hacı Bayram bilim ve tasavvufu birleştirmeye muvaffak olmuş bir sufidir (a.g.e.:335). Şunu da ekleyelim ki, tasavvuf tarihinde çok sayıda şahsiyetler medrese ve eğitimden tasavvufa gelmişler: Ebu Abdul-Rahman Abdullah ibn Mübarek el-Mervezi (118/736-183/797), Sahl ibn Abdullah ibn Yunis Tüsteri (203/818-283/896), Sülemi Nişaburi (325/936-412/1021, İmam Kuşeyri (376/986-465/ 1072), Hacı Abdullah Ensari (396/1005-481/1088).

Hatta İslami ilkeleri göçebe Türkler arasında yayan Ahmed Yesevi Hacı Yusuf Hemedaniden eğitim almıştır. İmam Gazali, Mevlana ve Hacı Bayram-i Veli gibi büyük mutasavvıflar bilim ve medreseden tasavvufa gelmişler.

3. Bayramiye tarikatında dikkati çeken hususlardan biri halvet ve bilim ile beraber sosyal çalışkanlıktır ki, bunun üç kaynağı vardır:

a. İslam ve Kur’an kültüründe dini ve dünyevi hayat, dünya ve ahiret birbirine bağlıdır ve bunlar arasında dengeli münasibet bulunmaktadır;

b. Bayramiyeden önce Anadoluya yol açan Ahilik hareketi toplumun sosyal-ekonomi hayatında hususi yer işgal etmiş ve şu hareketin önemli coğrafyasından biri Ankara ve onun çevresi olmuştur; demek, Bayramiye hemen kültürden yoğun şekilde etkilenmiştir;

c. Ahilikden gelen adalet, dürüstlük, güvenilirlik, sosyal çalışkanlık gibi erdemler Bayramiliğin sivil toplum için göstermiş olduğu çabaların belirgin özelliklerindedir.

Cebecioğlu “Müderri Hacı Bayram-ı Veli’nin bir takım vakıflar tesis edip, vakıfta gelen geçen herkese çorba ikram etmesi; çorbanın yapıldığı burçak ziraatinde bizzat çalışması, içtimai ve iktisadi faaliyetini yoksul ve fakirler için tahsis etmesi; kendisi de tavr-ı melamat ve fakr u zaruret ve kanaat ve takva ile ömr-i şeriflerini güzeran eylemesi”inden bahsediyor (CEBECİOĞLU,2004:62) ki, onun toplumun sosyal hayatına sağlamış olduğu katkıya delalet eder. Bununla da Bayramiliğin manevi boyutunda kendini insanlığa adayan Peygamber ahlakının etkisini izleyebiliriz.

Sonuç

Bayramilik Türk tasavvuf tarihinde Yesevilikten sonra en önemli mekteplerden biridir ve onun kaynakları sırasında iki cereyan Halvetilik

ve Ahilik daha çok dikkati çekmektedir. Şu tarikatın sosyal hayatta çalışkanlığı onun Ahilik hareketi ile sıkı şekilde bağlı olduğuna delalet eder.

Bayramiliğin belirgin özelliklerinden biri nazari ve ameli irfanı bir araya getirmesidir. Onun dayandığı üç temel: cezbe, muhabbet ve sırr-i ilahi nazari irfan bakımından marifetullah marhelesini ihtiva etmektedir.

Ama genel bir tabloda ise Halvetilik ve Ahilik cereyanlarından daha çok etkilenen Bayramiliğin bilim, halvet ve sosyal çalışkanlığı bir araya getirmesini söyleye biliriz. Bu mektep yalnızca bilim ile tasavvufu birleştirmekle sınırlanmamış, rasyönel düşünce ile batini keşf arasında uyum sağlamış, aynı zamanda halvet ile sosyal çalışkanlığı bir araya getirmiş, bununla da Osmanlı döneminde dengeli bir medeniyet ve sivil toplum modelinin gelişmesine büyük katkı sağlayabilmiştir. Bayramiliğin manevi boyutlarında rastlanan hususlar Türk medeniyetini besleyen kökler ve damarlar olarak ifade edilir.

Kaynaklar:

- Ali ÜNAL (2012) . Ali Ünal. Kuranda Temel Kavramlar. İstanbul. Işık Akademi Yayınları.
- BAKUVİ (2010) Seyyid Yahya eş-Şirvani Bakuvi. Şifa-ül esrar. Neşre hazırlayan: Mehmet Rıhtım. Bakı: “Elm”
- CEBECİOĞLU (1994). Doç.Dr. Ethem Cebecioğlu. *Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf anlayışı*. Muradiye Kültür Vakfu. Birinci baskı. Ankara
- CEBECİOĞLU (2004). Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Felsefesi, Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları.
- GAZALİ (1357). Ebu Hamid Muhamed el-Gazali. İhya ulum ad-din. Kahire
- GOUHERİN (1383). Dr.Sadik Gouherin. Şerh-i İstilahat-i tasavvuf. Tahran. Zavvar
- İSFAHANİ (2012). Rağib el-Esfehani. Müfredat. Kuran Kavramları Sözlüğü. Tercüme: Prof.Dr. Abdalbaki Güneş, Yrd.Doç. Dr. Mehmet Yolcu İstanbul, Çıra Yayınları. 3.Baskı.
- KAŞANİ (1372). İzzeddin Mahmud ibn Ali el-Kaşani. Misbahül-hidaye və miftahül-kifaye. Tashih: Ostad Celaləddin Humayi. Tahran.
- MÜBELLİĞİ (1376). Mubelliği Abdullah Abadani. *Tarih-i sufi ve sufigerii*. İntişarat-i Hürr. Tahran.
- NESEFİ (1371). Azizaddin Nesefi. *Kitab ül-insan-ül kamil*. Tashih: Macijan Müle. Kethane-yi Tuhuri. Tahran.
- ROSENTHAL (2007). Rosenthal Franz. Knowledge Triumphant. The Concept of Knowledge in Medieval Islam. Leiden. Boston. Brill
- ŞECİİ (1373). DR. Puran Şecii. Cahanbiniye-Attar. Tahran. Çape-Haydari.
- ULUDAĞ (1991) . DR.Süleyman. Tasavvuf terimleri sözlüğü. İstanbul. Marifet yayınları
- TEHANEVİ (1996). Allame Tehanevi Muhammad Ali. *Kaşşaf-i istilahat-ül funun vel-ulum*. Tahkik: Doktor Alii Dehruc. Beyrut.
- TİRİMANGAM (1971). J.Spencer Trimingam. The sufi orders in Islam. Oxford.
- YAZIR. Elmalılı M.Hamdi Yazır. Hak Dini Kuran dili. İstanbul. Tarihsiz.
- YILMAZ (1997). Prof.Dr. H.Kamil Yılmaz. *Ana hatlarıyla Tasavvuf ve tarikatlar*. Ensar neşriyat. 2.Baskı. İstanbul.
- YUNUS (2011). Yunus Emre. *Divan ve Risaletün Nushiyye*. Dr. Mustafa Tatçı. HYAYINLARI.